

Emir O. Filipović, BOSANSKO KRALJEVSTVO I OSMANSKO CARSTVO (1386-1463), Orijentalni institut Univerziteta u Sarajevu, 2019, 556 str.

Knjiga *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo (1386-1463)* autora dr. Emira O. Filipovića, docenta na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, upravo izišla iz štampe u izdanju Orijentalnog instituta Univerziteta u Sarajevu, predstavlja jedan potpuno novi pogled na postepeni zalazak bosanske srednjovjekovne svjetlosti. Radi uvida u strukturu knjige navodimo njene cjeline: *Predgovor, Uvod*, osam poglavlja, i to: 1. *Pripremanje povijesne pozornice (1322-1386)*, 2. *Neizbježni sukob – prvi kontakti Bosne s Turcima (1386-1391)*, 3. *Od „Turačkih bojeva“ do „bezbožnog saveza“ (1391-1402)*, 4. *Decenija osmanskog građanskog rata: nova prestrojavanja na političkoj pozornici Bosne (1402-1413)*, 5. *Bosna pod osmanskim polumjesecom (1414-1430)*, 6. *Stezanje omče (1430-1443)*, 7. *Uzaludni pokušaji otpora (1443-1461)*, 8. *Pad Bosanskog kraljevstva pod osmansku vlasti (1461-1463)*, te *Zaključak i Izvori i literatura*.

Iz samog sadržaja i načina strukturiranja rada vidljiva je jedna vrlo sistematična i logična cjelina koja predstavlja neku vrstu hronološkog slijeda događaja u jednom širem kontekstu vremena i zbivanja vrlo turbulentnog razdoblja koje obuhvata jedno i po stoljeće, sa svim pretpostavkama koje su mogle biti u korist centralnog pitanja, tj. cjelokupnih odnosa Bosanskog Kraljevstva i Osmanskog Carstva. Autor je nužno iz historijske dubine posegao i za pitanjem dolaska i prelaska osmanskih trupa na evropsko tlo, baveći se dalje onim što je uslijedilo, njihovim širenjem, ali i pretpostavkama uspjeha, modelima srednjovjekovnih osvajanja, od prvih događaja koji su nekako otvarali vrata daljem napredovanju do stanja regije neposredno pred osmansku invaziju. Autor razlaže dalje epizode događaja od prvih početaka osmanskih upada u Bosnu do odnosa oficijelnih bosanskih vlasti, prije svega vladara, koji je uglavnom u tim prvim nagovještajima opasnosti svoju pažnju u potpunosti usmjeravao ka Zapadu. Slijedile su dalje druge dionice koje su se odvijale na povijesnoj matrici do 1463. godine kao povijesnog i civilizacijskog međaša što je točak historije okrenuo u drugom smjeru.

Ova tema je važnija tim prije što popunjava jednu vrlo značajnu prazninu u promatranju Bosne u jednom historijskom procesu, posebno u odnosu na povijesnu scenu kasnog srednjovjekovlja, u kojoj su glavni akteri Ugarska sa sjevera, Venecija sa zapada, i nadolazeće Osmansko Carstvo s istoka ili jugoistoka. Dok su odnosi sjevernih i zapadnih susjeda u dosadašnjoj historiografiji rasvijetljeni, dotle su osmansko-bosanski odnosi bili razmatrani,

bolje rečeno doticani, tek fragmentarno u nekim drugim kontekstima, a ne s isključivim fokusom na bosansko-osmanske odnose. To je ono što ovu knjigu čini vrednijom, jer popunjava jednu vrlo značajnu tematsku prazninu koja se osjećala u polju historijske nauke. Autor je vrlo dobro detektirao tu prazninu i odvažio se prihvatiti jednog iznimno složenog zadatka koji je zahtijevao pažljivo praćenje događaja, povijesnog i svakog drugog konteksta, kako bi cjelina bila što obuhvatnija i sadržajnija. Tako je obuhvatio i „predvečerje“ tih odnosa, ali i najranija susretanja i odnose koji su uslijedili i koji su imali vrlo promjenjive tokove. Uostalom, sama činjenica da su oni bili dugotrajni, da sežu u posljednje decenije 14. vijeka, nametala je jednu takvu potrebu novog, sveobuhvatnijeg pristupa i u odnosu na praksu povremenog i fragmentiranog razmatranja pojedinih pitanja, bježeći tako od izazova koje su pred istraživača stavljali obavezu promatranja različitih izvornih perspektiva. U tome se donekle i krije odgovor zašto je to pitanje čekalo da dođe na „dnevni red“ obrade, jer je zahtijevalo jednu iznimnu širinu koja podrazumijeva ne samo literaturu na nekoliko stranih jezika nego i praćenje različitih izvora, publikovanih ili nepublikovanih, bilo zapadne bilo istočne provenijencije.

Duga značajka i vrijednost leži u činjenici da je to pitanje koje nadilazi lokalne bosanske okvire; ono je sastavni dio regionalne, pa i evropske povijesti, u kojoj se na povijesnoj pozornici pojavljuju novi subjekti i novi faktori kao sastavni dio šire povijesti evropskih regija. Hronološkim pristupom autor vrlo sistematično preispituje prošlost, događaje iz prošlosti, predstavljajući glavne aktere povijesti, ukazuje i propituje uzroke i elemente koji su uvjetovali kontakte i susretanja koja su se kretala od sukoba, preko savezništva, do vazalnog odnosa bosanskih vladara ili pojedinih velikaša i do konačnog pada Bosne 1463. godine.

Bogata izvorna i literarna podloga predstavlja vrlo značajnu karakteristiku ovog djela. Gotovo je teško pronaći studiju koja se odlikuje takvom izvornom slojevitošću, bilo da je riječ o objavljenim ili neobjavljenim izvorima. Budući da to smatramo vrlo značajnom odlikom, želimo kratko kazati da je riječ o izvorima raznorodnog porijekla, na različitim jezicima, diplomatskog i narativnog porijekla. Oni bi se mogli klasificirati u dvije osnovne kategorije: zapadni izvori (latinski dokumenti, povelje - staroslavenske, ljetopisi, hronike, putopisi) i istočna građa (grčki, osmansko-turski, perzijski jezik). Druga klasifikacija koja je uočljiva jesu diplomatski izvori: neobjavljena i objavljena izvorna građa (ćirilčna, latinska, talijanska). Posebnu i vrlo značajnu izvornu podlogu čine Zapisnici Dubrovačkog vijeća (izvor za osmansko prisustvo u Bosni), te zapadni narativni izvori: biografije, putopisi, hronike.

Vrlo važnu odliku cjelokupnog teksta predstavlja kritički pristup izvorima, uz uočavanje njihove manjkavosti, ali i uvažavanje njihove prednosti i značaja. Samo u tako raznolikom i šarolikom izvornom promatranju bilo je

moguće sklopiti taj izuzetno zahtjevan mozaik složenih i zamršenih bosansko-osmanskih odnosa u širem regionalnom kontekstu. Jer bez multiperspektivnog izvornog promatranja cjelokupna slika bila bi manjkava.

Sagledavajući ovo pitanje na tako bogatoj izvornoj i literarnoj podlozi, autor demistificira stereotipe o pojedinim pitanjima i događajima, ideološke predrasude koje su često ograničavale objektiviziranje pojedinih dionica povijesti, kao što su krivnja heretika za propast Bosne, ili pad Bosne bez „dostojnog otpora“, iz čega je proisteklo i uvjerenje kako je „Bosna šaptom pala“. Za razliku od mnogih drugih autora koji su u kontekstu svojih preokupacija aktuelizirali bosansko-osmanske odnose tek marginalno, bez posebnog fokusa na to pitanje, ova knjiga predstavlja prvu studiju koja to pitanje zahvata po vremenskoj dubini i problemskoj širini i predstavlja zaokruženu, vrlo temeljitu i razložnu studiju o tim odnosima. To je ono po čemu se ona odlikuje i ističe u odnosu na sve ono što se u nekim fragmentiranim pokušajima do sada nataložilo, ne samo u bosanskohercegovačkoj, regionalnoj nego i evropskoj historiografiji. Pogled na obilje raznorodnih izvora, publiciranih i nepubliciranih, kao i literaturu, dosta govori o nastojanju da se to pitanje iscrpi do maksimuma, kroz kritičko propitivanje izvora, ali i kritičko propitivanje ranijih interpretacija izvora. Valjalo je u mnoštvu narativa različitog stepena pouzdanosti miligramski odvagati šta je realno moguće, šta spada u poslovična pretjerivanja, koja su nekoć možda imala smisla i učinka, a danas predstavljaju samo teret za historiografiju. U tom propitivanju i odabiru do izražaja dolazi autorova sposobnost i vještina da tek ono što je prošlo kroz „kritičko sito“ ugrađuje u teze i zaključke. Naprosto fascinira vladanje situacijom i događajima na jednom širokom prostoru, detektiranje odjeka i odraza, eha svega onoga što se istovremeno događa u različitim krajevima istočnomediterranskog (osmanskog) do sjevernomediterranskog prostora, uključujući gotovo cijeli jug evropskog kontinenta. Tekst naprosto osvaja svojom argumentiranošću, analitičnošću, kritičnošću i, najzad, stilom. Stil relaksira u odnosu na obilje historiografskih podataka s kojima se susrećemo kroz navedena pitanja. Naprosto, prvo je djelo koje ima naučni karakter po najvišim standardima.

Aladin Husić